

meghatározottá vált a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar, de egyben az egész ország fejlődésének útja is. Az integráció a társadalom és a gazdaság egészére átforgató erővel hat. A külföldi szaktudás, technika, tőke szabad áramlása, a nemzetközi gazdasági folyamatokba történő beilleszkedés, a különféle hátrányos megkülönböztetések megszűnése, a gazdaság modernizálódása. Mindez jótékony hatással lenne az ország gazdasági egyensúlyára, a gazdaság növekedésére, a foglalkoztatási és regionális problémákra, tulajdonképpen az életszínvonal növekedésére. Természetesen e jótékony áramlások a magyar agrárgazdaság feltételeit is befolyásolják. Nem szabad azonban elfelejteni, ahhoz, hogy az „integrálódottság” előnyeit, jótékony hatásait élvezhesstük, hogy addig egyáltalán eljuthassunk, számos áldozatot, fájdalmas áldozatot kell hozni. És az áldozatok nem kis száma a magyar

agrárgazdaságot fogja tovább gyengíteni. Ahhoz viszont, hogy az ágazat e számos korlátozás és „vérvettség” mellett is jelentőségének megfelelő szerepet kapjon, a csatlakozás küszöbére olyan állapotot kell teremteni, hogy a Közösségen belülről kerülve a nemzeti agrárpolitika döntési szabadságának korlátozása idején erős, versenyképes, a követelményekre rugalmasan és sikeresen reagálni képes agrárágazat legyen.

Mivel a kötet az 1994. december végi helyzetet tükrözi, viszont az európai integrációs folyamat konkrét viszonyai, szabályai rendkívül gyorsan változnak, az e könyvben foglaltak egyfajta „kulcsot” adhatnak a Közös Agrárpolitika és az ahhoz kapcsolódó újabb, olykor rövid időn belül is módosuló új jelenségek megértéséhez, rendszerbe illesztéséhez.

Csató Péter

ÁTALAKULÓ MAGYAR MEZŐGAZDASÁG

INFO-Társadalomtudomány 36.

Kissé rendhagyó módon most nem egy megjelent könyv, hanem egy folyóirat – Info-Társadalomtudomány 36. száma – ismertetésére kerül sor. E szám fontosságát tartalma indokolja. Az átalakuló mezőgazdaságról (1990-től napjainkig) kevés olyan tudományos mű ad hiteles információt, mint e folyóirat, amely igen széles vertikumban foglalkozik a mezőgazdaság jelenével, jövőbeni kilátásaival.

A változásokat, változtatási törekvéseket nagy mértékben meghatározó olyan okok is, amelyek a közel, illetve a távolabbi múltban gyökereznek. Erre hívja fel a figyelmet Sipos Aladár: A magyar mezőgazdaság öröksége és jelene c. tanulmányában. A szerző egészen 1945-től figyelemmel kíséri és az olvasó elé tárja a téma

szempontjából fontosnak tartott fejlődési irányokat. Konkrét szám adatok szólnak az adott időszak termelési színvonaláról, a gépesítettség arányáról, a kis- és nagygazdaságok eredményes együttműködéséről, továbbá a 80-as évek elejére az állami támogatást elvesztő mezőgazdaság sorsáról. A 90-es évek változásait követően olyan szám adatok is rendelkezésre állnak, amelyek azt mutatják, hogy a mezőgazdaság teljesítménycsökkenése csaknem azonos az 1938–39. valamint az 1946–47. évi termelés visszaeséssel. A problémák mellett olyan teendőkről is szó esik, mint pl. a hazai piac védelme, a főként Európai Unióból származó és magas exporttámogatást élvező termékekkel szemben, valamint az állami szerepvállalás, a támogatási

rendszer újragondolása, a politikában és pénzügypolitikában való megfelelő elhelyezése.

A tulajdonviszonyok, valamint a termelési struktúra változásáról csaknem minden szerző szól, azonban Varga Gyula által írt cikk kifejezetten e problémakörből meríti témáját. A szerző szerint az átalakítás igen nagy károkat okozott a mezőgazdaságban, s ennek szerves részeként negatívan érintette az abból élők életviszonyait is. A cikk írójának jó néhány megállapításával nem tudok egyetérteni, mint pl. „az a sehol sem bizonyított állítás volt, amely szerint az államnál nem lehet rosszabb tulajdonos” (23. o.). E tény bizonyítására – véleményem szerint – az elmúlt közel negyven év igen jó adalékul szolgált. Igaznak tekinthető a szerző azon megállapítása, mely szerint a változtatások felülről jövők és ideológiai töltetűek voltak. Az a megállapítás viszont ismét vitatható, hogy ez alapján véve csak kudarccal járt. A jelenleg eredményesen működő nemzetgazdaságok alapja a magántulajdon. Azt a gazdasági formációt ez ideig nem találták ki, ahol a tulajdonosok szerepét az állam veszi át, illetve kitalálták csak annak bevezetése teljes kudarccal járt.

Az államnak – ha nem is tulajdonosként – igen fontos szerepet kellene betöltenie (főként a jogi szabályozás útján) a mezőgazdaság fejlesztésében, az egyensúlyi helyzetek megerősítését célzó folyamatokban. Ezt, illetve ennek hiányát emeli ki *Halmai Péter: Agrárpiacon szabályozás és piacgazdasági átmenet c. tanulmányában*. A cikket olvasva úgy tűnik, hogy az állam még e feladata ellátása során sem állt a helyzet magaslatán, a szerzőt idézve a „rendszer eddigi működésének mérlege kiábrándító”. E megállapítást igen sok ténnyel igyekszik alátámasztani, pl. a minimálárak képtelenek piacsabályozó funkciót betölteni, ugyanis azokat irreálisan alacsony mértékben állapították meg. Hasonlóképpen tisztázatlanok a piacpolitikai célok, hiányosak, bizonytalanok a

piaci információk. A rendtartási kassza nem funkciójának megfelelően működik, hiszen egyes támogatások, mint pl. a gázolaj fogyasztási adójának visszatérítése, természeti káresemények következményeinek elhárítása, a piacsabályozási feladatoktól igen távol állnak. A szerző állításai szerint a rendtartási törvény módosításai sem hozták meg a várt eredményt, pontosabban „a piac építése helyett annak működését korlátozó szabályokra került a hangsúly”. Úgy tűnik, hogy a rendtartás területei közül az egyedül működőképes rész az exporttámogatási rendszer. Fontos megállapítása a cikknek, hogy egyes beavatkozások nincsenek szinkronban – vagy éppen kapcsolatban – az azok alapjául szolgáló eseményekkel, melynek fő oka a torz, vagy hiányzó információ. A beavatkozások gyakran nemcsak hogy információk nélkül, de az egyes érdekelt nyomására, illetve azok érdekérvényesítő képességétől függenek. A döntéshozók – adott esetben – azt sem képesek megítélni, hogy felesleg vagy hiány van-e a piacon.

Hiányzik a csoportos értékesítés és a koordináció. Ezzel a témával foglalkozik behatóbban *Szabó Márton: Intézmények, szervezetek, integráció c. cikkében*. A problémát elsősorban a kereskedelem aspektusából közelíti meg. A szerző rámutat arra, hogy a 90-es években a mezőgazdasági, kereskedelmi szervezetrendszer több szereplője megszűnt létezni, illetve a régi piaci szereplők a változó körülményeknek megfelelő új szerepet töltenek be. A régi szereplők mellett új piaci intézmények jöttek létre (pl. árutőzsde), melyek hatást gyakoroltak a mezőgazdasági kereskedelem dinamikus fejlődésére.

Mezőgazdaságunk fejlődése elválaszthatatlanul összefügg a termékek külföldön történő értékesítési lehetőségeivel is. Ezt a problémakört járja körül *Kiss Judit: Agrárkültgazdaságunk változásai c. tanulmányában*. A szerző sorra veszi azokat a tényezőket, amelyek a közelmúltban mezőgazdasági külkapcsolatainkra negatív

hatást gyakoroltak. Ilyeneknek tekinthetők pl. a külpiacok megváltozott fogadókészsége (a recesszió következtében létrejött keresletcsökkenés), a fejlett országok protekcionista intézkedései, a hazai termelés minőségi és mennyiségi romlása, továbbá új EU-tagok (korábbi piacot jelentő országok) csatlakozása. Fontos megállapítása a szerzőnek a volt KGST-tagállamok külpiaci részesedésére vonatkozó kijelentés. Ez azt tartalmazza, hogy a közhiedelemmel ellentétben „ezen országcsoportok súlya mindvégig 30% körül ingadozott, majd a 90-es évek közepére 45%-ra emelkedett”. Bővebben olvashatunk a tanulmányban, olyan aktuális kérdésről is, mint az EU csatlakozás problémája. A kérdés azért is fajsúlyos, mert az EU költségvetés több mint 50%-át fordítják agrártámogatásra. A szerző felveti azt a kérdést, hogy vajon Európai Uniónak érdekében áll-e a hazai mezőgazdaságot saját forrásaiból fejleszteni, amikor a mezőgazdaság az Unión belül is folyamatosan gondokat okozó ágazatot képvisel. Esélyeink mindenképpen akkor válhatnak kedvezőbbé, ha mezőgazdaságunk a csatlakozási tárgyalások kezdetére nagy mértékben modernizált, versenyképes termékekkel kerül az EU vizsgáló szemei elé.

Olyan fontos témával, mint a mezőgazdasági átalakulás társadalmi hatásaival fog

lalkozik *Kovách Imre* azonos c. tanulmánya. A szerző a 90-es évek változásait a jobbágyfelszabadításhoz az 1945-ös földosztáshoz, vagy éppen a 60-as évek kollektivizálásához hasonlítja. Külön foglalkozik a mezőgazdasági magánszektorral – amely a szocialista időkben a családi termeléssel volt azonos – továbbá a családi gazdaságok fejlődésével 1992-ben és 1992–95 között. A kutatások kiindulási alapjául az ún. farmergazdaságok szolgáltak, amelyek az imént jelzett időszakban erős differenciálódáson mentek keresztül. A tanulmányból kitűnik, hogy Magyarországon két meghatározó típusú családi gazdálkodás van kialakulóban: az egyik főként önellátásra szakosodik, jellemzője a szakértelem, a tőke, a modernizáció hiánya, míg a másik esetben a specializációnak a magas szakképzettségnek és nagyfokú termelékenységnek lehetünk tanúi.

A folyóirat tanulmányaiból néhány és elkerülhetetlenül önkényesen kiragadott pillanatkép talán alkalmas arra, hogy felkeltse az érdeklődését azoknak, akik valamilyen módon érdeklődnek a magyar mezőgazdaság jelene és jövője iránt. Az adatokban és a tudományos megközelítések sokszínűségében gazdag cikkek tanulságos olvasmányul szolgálhatnak a hozzáértők számára.

Finta István